LAPS/20/2026, 6.3.2026

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2026

Viite: Sivistysvaliokunta tiistai 10.03.2026 klo 12.00 / K 1/2026 vp / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita.

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Lapsiasiavaltuutettu luovutti eduskunnalle järjestyksessään kolmannen kertomuksensa toimialaltaan 12.2.2026. Kertomus[1] kattaa ajanjakson 2022–2025 ja se sisältää analyysin lasten oikeuksien toteutumisesta asiantuntijoiden arvioon ja lasten ja nuorten omiin näkemyksiin perustuen. Kertomuksen tavoitteena on auttaa eduskuntaa arvioimaan lainsäädäntöä ja päätöksentekoa lapsen oikeuksien näkökulmasta ja tukea eduskuntaa lapsioikeusperustaisen politiikan tekemisessä ja lasten hyvinvoinnin vahvistamisessa.

Koulutus muodostaa kertomuksessa yhden keskeisimmistä teemoista. Koulun rooli nähdään keskeisenä sekä lasten arjen hyvinvoinnin että heidän tulevaisuutensa kannalta. Samalla koulutusjärjestelmä on alue, jossa eriarvoistuminen on kertomuksen mukaan syventynyt ja jossa rakenteellisten uudistusten tarve on välitön.

Sivistysvaliokunta on pyytänyt lapsiasiavaltuutetulta asiantuntijalausuntoa kertomuksesta. Lausuntoa on pyydetty sivistysvaliokunnan toimialan näkökulmasta.

Lapsiasiavaltuutetun kertomuksen sisältämät ehdotukset toimenpiteiksi

Lapsiasiavaltuutettu esittää eduskuntakertomuksessa neljä ehdotusta eduskunnalle:

1. Lapsen edun ensisijaisuus sisällytetään perustuslain perusoikeussäännöksiin.

2. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin turvataan lainsäädännöllä yhtenäiset rakenteet.

3. Suomeen perustetaan lapsipolitiikan arviointineuvosto ja luodaan yhteinen lapsitiedon tietovaranto.

4. Lastensuojelulaki uudistetaan kokonaisuutena.

Oppimistulosten heikkeneminen ja eriytymisen voimistuminen

Eduskuntakertomuksessa tutkimusprofessori emeritus Juhani Rautopuro ja apulaisprofessori Najat Ouakrim-Soivio[2] jäsentävät oppimistulosten pitkää laskutrendiä ja polarisoitumista ilmiönä, jota ei voi selittää yksittäisillä koulun sisäisillä muutoksilla. Keskeistä on, että oppilaiden väliset erot ovat kasvaneet koulujen sisällä, samalla kun myös alueelliset erot ja koulujen väliset erot ovat kasvussa. Sosioekonomisen taustan vaikutus oppimistuloksiin on vahvistunut: oppilaiden vanhempien koulutus ja sosioekonominen asema vaikuttavat yhä enemmän oppimistuloksiin. Peruskoulun alkuperäinen tasaava vaikutus on heikentynyt, mikä merkitsee sivistysjärjestelmän keskeisen tasa-arvo-lupauksen rapautumista. Oppimistulosten lasku on muuttunut rakenteelliseksi ja pitkittäiseksi trendiksi, joka koskee kaikkia koulutusasteita. Oppimistulosten heikkenemisen ja polarisaation taustalla on monia tekijöitä, jotka liittyvät sekä oppilaiden taustaan että koulun ja yhteiskunnan rakenteisiin.

Rautopuro ja Ouakrim-Soivio peräänkuuluttavat artikkelissaan laajapohjaista keskustelua perusopetuksen tulevaisuudesta. Kyse on siitä, sitoudutaanko Suomessa yhä koulutuksellisen tasa-arvon ideaaliin lähikouluperiaatteineen ja kaikille yhtäläiset koulutusmahdollisuudet tarjoavaan koulutusjärjestelmään. Koulutusjärjestelmä on vahva yhteiskunnallinen instituutio, jolla voidaan sulkea tai avata tulevaisuuden mahdollisuuksia niin kansalaisten, talous- ja työelämän kuin koko yhteiskunnan näkökulmasta. Siksi keskusteluun suomalaisen koulutusjärjestelmän tulevaisuudesta on integroitava kaikki yhteiskunnalliset toimijat.

Lasten näkökulmien vähäinen huomioiminen koulutuspolitiikassa

Kertomuksessa yliopistotutkija Johanna Vuorelma[3] toteaa, että lapset on 2020-luvun keskusteluissa kehystetty ensisijaisesti hallinnan ja huolen kohteiksi, ei aktiivisiksi toimijoiksi. Tämä näkyy myös koulutusta koskevassa päätöksenteossa ja mediapuheessa,

esimerkiksi kouluympäristön turvallistamisessa. Vaikka kansallisessa lapsistrategiassa[4] korostetaan lasten osallisuutta, tämä periaate ei heijastu johdonmukaisesti koulua koskeviin käytäntöihin ja päätöksentekoon. Lapsiasiavaltuutetun toimiston juristi Merike Helanderin[5] analyysi osoittaa, että koulutuspoliittisessa päätöksenteossa ei aina arvioida päätösten vaikutuksia lapsiin, jolloin myös lasten näkemykset jäävät selvittämättä. Yhteiskunnallista keskustelua koulutuksesta täytyy käydä yhdessä lasten kanssa, ei heidän näkökulmiaan ohittaen.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija Terhi Tuukkasen ja ylitarkastaja Katja Mettisen[6] kuvaamat lasten näkemykset osoittavat, että lapset toistuvasti kokevat kuulluksi tulemisen ja palautteen vaikuttavuuden puutteita esimerkiksi opetustapojen, työrauhan tai tilaratkaisujen kehittämisessä, vaikka heillä on täsmällistä tietoa arjen kitkakohdista ja toimivista käytännöistä. Tämä kokemus heikentää luottamusta kouluyhteisössä ja voi vähentää lasten halukkuutta osallistua koulun kehittämiseen. Lasten näkemysten huomioiminen on erityisen tärkeää, kun opetus- ja kulttuuriministeriön tuottamaa visiota tulevaisuuden peruskoulusta[7] viedään käytäntöön.

Kiusaaminen, syrjintä ja yksinäisyys kouluyhteisöissä

Kertomuksessa kuvataan kiusaaminen, syrjintä ja yksinäisyys koulun arkea läpileikkaavina ilmiöinä, joiden seuraukset ovat sekä välittömiä että pitkäkestoisia. Lasten kertomuksissa esiintyvät toistuvasti nimittely, sosiaalinen poissulkeminen, fyysinen väkivalta ja aikuisten epäasiallinen kohtelu. Erityisesti vähemmistöryhmiin kuuluvia lapsia kohdellaan eriarvoisesti ja kielitaidon puutteet johtavat ryhmän ulkopuolisuuteen. Tilastotieto[8] täydentää tätä kokemustietoa ja osoittaa ongelman laajuuden, mutta kertomuksen ydinviesti on sivistyksellinen: kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen kuuluu koulun perustehtäviin osana turvallisen oppimisympäristön takaamista. Lapset pitävät aikuisia vastuullisina kiusaamisen katkaisemisessa ja tuovat esiin, että rituaaliset toimet, kuten pakotetut anteeksipyynnöt, eivät riitä, jos rakenteet ja toimintakulttuuri eivät muutu. Kun turvallisuuden tunne järkkyy, vaikuttaa se suoraan oppimismotivaatioon, osallistumiseen ja kykyyn hyödyntää opetusta, ja siten myös oppimistulosten eriytymiseen.

Kiusaamisen, syrjinnän ja yksinäisyyden ehkäisemisessä opiskeluhuollolla on tärkeä rooli. Ylilääkäri Marke Hietanen-Peltola[9] tuo kertomuksessa kuitenkin esille huolen opiskeluhuollon tilanteesta. Opiskeluhuollon tulisi olla ennaltaehkäisevää, koko kouluyhteisöä tukevaa ja kiusaamista ehkäisevää palvelua, mutta käytännössä se toimii

usein mielenterveyden korjaavien palvelujen jatkeena. Hyvinvointialueilla on erilaisia käytäntöjä ja rakenteita, mikä tekee palvelujen saatavuudesta sattumanvaraista ja alueesta riippuvaista. Tämä asettaa oppilaat keskenään eriarvoiseen asemaan. Kun sote-palveluihin on vaikea päästä, koulut joutuvat kantamaan merkittävän vastuun oppilaiden mielenterveydestä, vaikka niiden tehtävänä olisi ensisijaisesti edistää hyvinvointia ennaltaehkäisevästi. Kertomus korostaakin tarvetta kehittää lasten ja nuorten palvelujärjestelmää kokonaisuutena ja selkeyttää opiskeluhuollon roolia palvelujärjestelmässä.

Sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen lainsäädännössä

Lapsiasiavaltuutetun toimiston juristi Merike Helander arvioi lainsäädännön kehitystä lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta ja tunnistaa koulutuksen ja sivistyksen kannalta sekä edistysaskeleita että riskejä. Lapsivaikutusten arviointi on yleistynyt, mutta lasten näkemysten selvittäminen ja niiden huomioon ottaminen osana lainvalmistelua on edelleen harvinaista. Lapsivaikutusten arvioinnin laatu ja hyödyntäminen päätöksenteossa vaihtelee, mikä on näkynyt myös koulutusta koskevissa uudistuksissa. Lapsiasiavaltuutetun keskeinen ehdotus kirjata lapsen edun ensisijaisuus perustuslain perusoikeussäännöksiin pyrkii varmistamaan, että koulutusta ja sivistystä koskevissa ratkaisuissa lapsen etu ohjaa johdonmukaisesti niin sääntelyä kuin toimeenpanoa.

Koulutuksen kannalta keskeinen ongelma on, että lakimuutosten vaikutuksia lasten hyvinvointiin tarkastellaan usein sektorikohtaisesti. Esimerkiksi sosiaaliturvan kiristykset voivat lisätä lapsiperheköyhyyttä, mikä puolestaan heijastuu oppimiseen, harrastusmahdollisuuksiin ja mielenterveyteen. Tämä muodostaa kokonaisuuden, jonka vaikutukset näkyvät koulussa ja oppimisessa, mutta jonka ymmärtäminen edellyttää poikkihallinnollista ajattelua.

Helander luo artikkelissaan katsauksen siihen, missä määrin seurantajakson aikaisilla lainsäädäntötoimilla (26.10.2025 saakka) on vastattu suosituksiin, jotka YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle kesällä 2023.[10] YK:n lapsen oikeuksien komitea ilmaisi loppupäätelmissään (kohta 36) koulutusta (LOS 28 ja 29 artiklat) koskien huolensa lasten eriarvoisuudesta koulutukseen pääsyssä ja suurista osaamisen eroista maahanmuuttajataustaisten lasten ja muiden lasten välillä. Komitean suositukset kohdistuivat pääasiassa muihin kuin lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin ja koskivat

esimerkiksi koulupudokkuuden vähentämistä sekä syrjinnän ja väkivallan ehkäisyä kouluissa.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta (LOS 2 artikla) Helander tuo nimenomaisena esimerkkinä esiin varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia koskeneet muutokset. Vuonna 2023 yhdenvertaisuuslakiin lisättiin silloisen hallitusohjelman mukaisesti velvollisuus laatia toimipaikkakohtaisia varhaiskasvatuksen toiminnallisia yhdenvertaisuussuunnitelmia ja lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) lisättiin säännös toimista tasa-arvon edistämiseksi varhaiskasvatuksessa (5 b §). Tarkoituksena oli säätää eri koulutusasteiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista velvoittavasti ja yhdenmukaisesti.

Suunnitelman laatimiselle määritelty siirtymäaika 1.6.2025 saakka ei ehtinyt päättyä, kun suunnitelman laatimisvelvoite päätettiin poistaa 1.1.2025 alkaen osana hallitusohjelman mukaista normien purkua (HE 105/2024 vp). Lakimuutoksella ei poistettu kokonaan velvoitetta laatia varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelmia, mutta suunnitelman laatiminen siirtyi kauemmas lapsista ja lasten arjesta. Velvoitteen poistaminen voi vähentää arjen tasolla yhdessä lasten ja vanhempien kanssa tehtävää yhdenvertaisuuden edistämistyötä ja lasten tosiasiallista osallistumista yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Helander toteaa myös artikkelin kirjoitusajankohtana vielä käsittelyssä olleen lakiehdotuksen (HE 103/2025 vp) riskit yhdenvertaisuuden toteutumiselle: aamu- ja iltapäivätoiminnan enimmäismaksujen korotukset voivat johtaa siihen, että heikommassa asemassa olevien perheiden lapset jättäytyvät toiminnan ulkopuolelle. Esityksessä ehdotettiin myös, että jatkossa lapsella olisi mahdollisuus enintään vuoden kestävään valmistavan opetuksen lisäopetukseen oppilaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden mukaisesti. Mahdollisuus lisäopetukseen on myönteinen muutos. Sen sijaan ehdotus, jonka mukaan valmistava opetus ja sen lisäopetus rajattaisiin vain ulkomailla syntyneille lapsille, on kyseenalainen. Edellä mainitut ehdotukset on artikkelin tarkasteluajanjakson jälkeen vahvistettu (22.12.2025).

Lapsiasiavaltuutettu katsoi lausunnossaan sivistysvaliokunnalle, että ehdotus loukkaa lasten oikeutta opetukseen sekä heidän yhdenvertaisuuttaan lapsen syntymämaan perusteella. Valmistavan opetuksen ulkopuolelle jättäminen voi olla myös inhimillisesti katsoen hyvin kyseenalaista, koska valmistavalla opetuksella voidaan osaltaan välttää monia muita ongelmia, joita lapset saattavat koulupolullaan tai muuten elämässään kohdata

puutteellisten kielellisten valmiuksien vuoksi. Näiden ongelmien ratkaiseminen voi tulla selkeästi kalliimmaksi kuin valmistavan opetuksen järjestäminen. Ongelmalliseksi em. hallituksen esityksen osalta on todettu myös se, ettei siinä ole lainkaan arvioitu edellä mainitun rajauksen vaikutuksia lapsiin.

Seurantajaksolla toteutetun oppimisen tuen uudistuksen (HE 114/2024 vp) voimassaoloajan lyhyyden ja osaa uudistuksista koskevan siirtymäajan vuoksi on liian aikaista arvioida, kuinka hyvin lasten oikeus riittävään tukeen opinnoissaan toteutuu uuden sääntelyn myötä.

Tarve pitkäjänteiselle lapsipolitiikalle ja lapsipolitiikan arviointineuvostolle

Lapsiasiavaltuutetun eduskuntakertomus osoittaa, että suomalaiset lapset elävät ajassa, jossa päällekkäiset kriisit, kasvava eriarvoisuus, palvelujärjestelmän kuormitus ja taloudelliset säästöt muovaavat lapsuutta monin tavoin. Lasten kuvaamat ilmiöt, esimerkiksi koulun kuormittavuus, oppimisen haasteet, mielenterveyspalvelujen riittämättömyys ja kiusaaminen kietoutuvat laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, arvoihin ja toimintakulttuureihin. Siksi lasten hyvinvointi ei voi olla yksittäisten sektorien tai hallinnonalojen vaan koko yhteiskunnan asia, jonka ylläpitäminen ja vahvistaminen edellyttää järjestelmätason muutoksia ja selkeää lapsen oikeuksien näkökulmaa kaikessa päätöksenteossa. Tarvitaan pitkäjänteistä lapsipolitiikkaa, joka tunnistaa lasten hyvinvoinnin yhteiskunnan keskeisenä voimavarana.

Eduskuntakertomuksessa lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että Suomeen perustetaan lapsipolitiikan arviointineuvosto ja luodaan yhteinen lapsitiedon tietovaranto. Lapsipolitiikan arviointineuvoston tehtävänä olisi arvioida lapsipolitiikalle asetettujen tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta, niiden saavuttamista ja valittujen keinojen toimivuutta lasten aseman, hyvinvoinnin ja oikeuksien kannalta. Ideaalitilanteessa lapsipolitiikan tavoitteet olisi asetettu lapsistrategian mukaisesti. Lisäksi lapsipolitiikan arviointineuvosto tarkastelisi politiikan valmistelussa käytettyjen lapsivaikutusten arviointien laatua. Arviointineuvosto toisi politiikkaan lasten näkökulmaa tutkimusperustaisesti ja edistäisi siten lapsipolitiikan oikeudenmukaisuutta, kestävyyttä ja jatkuvuutta.

Lisäksi lapsiasiavaltuutettu esittää yhteisen lapsitiedon tietovarannon ja indikaattorisivuston luomista. Tilastokeskus on kuvannut tietovarannon luomista tarkemmin jo vuonna 2022 hyvin perustellussa kirjoituksessaan ”Lapsi-indikaattorit samaan paikkaan”[11]. Lapsipolitiikan arviointineuvoston työn on tärkeää perustua ajantasaisten ja relevanttien lasten hyvinvoinnin indikaattorien seurantaan.

Jyväskylässä 6.3.2026

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Jenni Saukkola
juristi

Terhi Tuukkanen
erikoistutkija

---

[1] Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-598-2.

[2] Rautopuro, J. & Ouakrim-Soivio, N. 2026. Kuka tänään koulussa oppii? Eriytymiskehitys haastaa koulutuksen tasa-arvon. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-598-2. 109–137.

[3] Vuorelma, J. 2026. Lapset ja nuoret 2020-luvun kriisien yhteiskunnassa. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-598-2. 45–63.

[4] Lapsistrategia. https://lapsistrategia.fi/julkaisut/lapsistrategia-ja-lapsitakuu/.

[5] Helander, M. 2026. Kansallisen lainsäädännön kehitys 2022–2025 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-598-2. 139–177.

[6] Tuukkanen, T. & Mettinen, K. 2026. Lasten terveisiä eduskunnalle. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-598-2. 27–44.

[7] Peruskoulu 2045: Elämää varten. Visio suomalaiselle peruskoululle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2026:7. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-415-029-3.

[8] Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

[9] Hietanen-Peltola, M. 2026. Opiskeluhuoltopalvelujen tehtäviä ja työnjakoa muiden sote-palvelujen kanssa tulee kirkastaa. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-598-2. 87–104.

[10] YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetystä viidennestä ja kuudennesta raportista. CRC/C/FIN/CO/5-6 (2023).

[11] Pärnänen, A. 2022. Lapsi-indikaattorit samaan paikkaan – missä mennään? Blogikirjoitus Tilastokeskuksen verkkosivulla 1.11.2022. https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2022/lapsi-indikaattorit-samaan-paikkaan-missa-mennaan.